

Tätä Virittäjän äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen ja tutkimuksen teemanumeroa työstäessän olen ajatellut monet kerrat Fred Karlssonin klassikkokirjoitusta fennistiikan tieteenparadigmasta vuodelta 1975 (*Virittäjä* 79). Karlsson kuvaa siinä fennistiikan tieteenihannetta muun muassa aineskeskeiseksi ja toivoo uusien teorioiden rantautumista. Aineskeskeisyyteen liittyy oikeastaan kaksikin ilmiötä: Yhtäältä aineistonkeruuseen sidotaan tai ainakin sidottiin paljon tieteellisiä resursseja. Tämän Karlsson sanoo. Toisaalta aines ikään kuin määrittelee tutkijansa: jos aineisto on murteita, tutkija on murteentutkija riippumatta siitä, mitä tarkkaan ottaen tutkii. Tätä Karlsson ei varsinaisesti sano, mutta se käy ilmi.

Jälkimmäinen ajatus oli hieman masentava nuoresta fennististä, joka luki Karlssonin artikkeleita syventäviä opintoja suorittaessaan 1990-luvun alussa. Kuitenkin samaan aikaan samainen nuori fennisti harjoitti keskusteluntutkimusta, joka edusti paitsi Karlssonin toivomaa uutta teoriaa myös voimallista, ehkä perinteistäkin voimallisempaa aineistokeskeisyyttä. Jos aineisto oli keskustelua, oli keskusteluntutkija. Eräässä seminaarissa eräs silloinen jatko-opiskelija kuvaili keskusteluntutkijoiden toimintaa kilpailuksi siitä, kuka ensimmäisenä julkaisee uuden ja ihmeellisen aineiston. Se kuulosti ihan Castrénin ja kumppanien ”ekspeditsioonien” jatkeelta.

Moni asia on muuttunut. Esimerkiksi syntaksintutkijat alkoivat jo kauan sitten hyödyntää keskusteluaineistoja. Nyt verkko-Virittäjässä julkaistava Heli Pekkarisen lektio kuvaa tutkimusprosessia, jossa aineistona on ollut murteita, vanhaa kirjasuomea ja Aamulehteä. Pekkarinen tutkii kieliopillistumista vailla huolta leimautua Aamulehti- tai tekstintutkijaksi. Aineistot ja näkökulmat ovat eriytyneet, ja niiden suhdetta määrittelee lähinnä tarkoituksenmukaisuus – ainakin jonkin tietyn paradigman näkökulmasta.

On kuitenkin edelleen aineistoja, joiden mukana seuraa näkökulmia, tulkintoja, toiveita ja leimojakin. Näitä ovat ainakin koulussa syntyvät ja käytettävät tekstit. Jos aineisto liittyy kouluun, tutkimuskin liittyy kouluun. Yksi syy tähän on selvä: vahva instituutio vaikuttaa kaikkien siellä toimivien käytänteisiin kielenkäyttöä myöten. Voidakseen eritellä ja tulkita kielenkäyttöä kontekstissaan lääkärin vastaanotolla, koulussa tai oikeustuomioistuimessa on ymmärrettävä tuota kontekstia. Kontekstin ymmärtämisestä taas seuraa, että tutkimustulokset asettuvat luontevasti johonkin kehykseen, josta tutkija saa tekstiinsä ainakin hienon alun ja lopun. Sen sijaan esimerkiksi murrealue ei ehkä ole niin vahvasti vaikuttava konteksti, että tutkimustuloksia pitäisi pohdita esimerkiksi (oletetun) eteläpohjalaisen mentaliteetin valossa.

Kouluaineistoja penkova kielentutkija ei kuitenkaan ole kouluntutkija; hän vain hankkii ja käyttää tietäntyyppistä kontekstuaalista tietoa harjoittaessaan kielentutkimusta. Äidinkielenopetusta tutkivilla kasvatustieteilijöillä taas on oltava tietoa kielen- tai kirjallisuudentutkimuksesta. Kaiken tällaisen ylimääräisen osaamisen toivoisi palvelevan yhteistyötä. Juuri yhteistyön ja kommunikaation puute synnyttää monenlaisia

ongelmia, kuten tässä Virittäjän numerossa käy ilmi: parempaa vuorovaikutusta tarvitaan muun muassa ainelaitosten ja opettajankoulutuslaitosten välille, kirjallisuusaineiden ja suomen kielen toimijoiden välille, opettajien ja tutkijoiden välille, ala- ja yläkoulun opettajien välille, yläkoulun ja lukion opettajien välille sekä kustannus-, tutkimus- ja opetusalan risteykseen, oppimateriaalituotantoon. Nämä vuorovaikutuksen ongelmat mutta myös monta ratkaisua niihin käyvät ilmi ennen kaikkea poikkeuksellisen laajasta Havaintoja ja keskustelua -osastosta. Myös Karlssonin teksti ilmestyi alun perin Virittäjän Keskustelua-osastossa, joka on ollut ja on fennistiikan tärkeä foorumi niin yksityiskohtien hiomisessa kuin suurten linjojen vetämisessäkin.

Myös Suunvuoro-kirjoituksella voi olla vaikutusta maailmassa, joten laitan tähän loppuun toivomuksen. Koulun kielen tutkimus on itselleni ollut jonkinlaista tulevaisuudentutkimusta: miltä referointi näyttää koulussa nyt, siltä se ehkä näyttää muuallakin ajan mittaan. Kouluaineistot voivat esimerkiksi tästä näkökulmasta olla tarkoitukseenmukaisia kenelle tahansa kielentutkijalle. Siinä missä syntaktikko tarkistaa, millaisena tietty rakennetyyppi näyttää keskusteluaineistossa, hän voisi samalla tarkistaa, millaisena se näyttää koululaisten kirjoituksissa. Aineistojahan on.

MAARIT BERG